

AZYMUT

SAMODZIELNOŚĆ

Autor:

kpt Adam Wiśniewski

wersja 1.0

KIM JEST NASZA ZAŁOGA?

Dzieci i młodzież trafiające do pieczy zastępczej w Polsce to grupa niezwykle zróżnicowana, ale połączona wspólnym mianownikiem: **doświadczeniem kryzysu w rodzinie pochodzenia**. Zrozumienie ich sytuacji wymaga spojrzenia zarówno na ich stan psychofizyczny, jak i na systemowe uwarunkowania, w których funkcjonują.

1. Bagaż doświadczeń traumatycznych

Większość dzieci trafia do pieczy nie z powodu sieroctwa naturalnego (śmierci rodziców), lecz tzw. **sieroctwa społecznego**. Ich przeszłość często naznaczona jest przez:

- **Zaniedbanie:** To najczęstsza przyczyna (brak opieki higienicznej, niedożywienie, nieposyłanie do szkoły).
- **Przemoc i uzależnienia:** Doświadczenie agresji lub bycie świadkiem nadużywania alkoholu i środków odurzających przez opiekunów.
- **Niestabilność więzi:** Częsta zmiana opiekunów przed trafeniem do pieczy, co skutkuje zaburzeniami przywiązania (np. RAD – reaktywne zaburzenia przywiązania).

2. Sytuacja edukacyjna i społeczna

Młodzież w pieczy zastępczej często napotyka poważne trudności w systemie szkolnym:

- **Luki w edukacji:** Wynikają z nieregularnego uczęszczania do szkół przed interwencją lub częstych przeprowadzek i zmian placówek.
- **Trudności w relacjach z rówieśnikami:** Poczucie „inności”, stygmatyzacja byciem „dzieckiem z domu dziecka” oraz trudności w kontrolowaniu emocji mogą prowadzić do izolacji lub konfliktów.

3. Wyzwania okresu dorastania i usamodzielnienia

Dla młodzieży powyżej 15. roku życia kluczowym tematem staje się proces usamodzielnienia:

- **Lęk przed przyszłością:** Obawa o to, gdzie będą mieszkać i z czego się utrzymają po opuszczeniu placówki lub rodziny zastępczej.
- **Niejasna tożsamość:** Rozdarcie między lojalnością wobec rodziców biologicznych a więzią z opiekunami zastępczymi.
- **Deficyty w umiejętnościach praktycznych:** Szczególnie w placówkach opiekuńczo-wychowawczych (domach dziecka), gdzie wyręczanie w gotowaniu czy sprzątaniu może utrudniać późniejszy start w dorosłość.

4. Profil zdrowotny i rozwojowy

Dzieci w pieczy zastępczej często zmagają się z deficytami, które są pokłosiem trudnych warunków bytowych:

- **Zespół FAS/FASD:** Spektrum płodowych zaburzeń alkoholowych jest diagnozowane u znacznego odsetka wychowanków, co wpływa na ich zdolności poznawcze i emocjonalne.
- **Opóźnienia rozwojowe:** Zarówno w sferze motorycznej, jak i intelektualnej czy mowy, wynikające z braku stymulacji we wczesnym dzieciństwie.
- **Problemy psychosomatyczne:** Lęki, zaburzenia snu, moczenie nocne czy zaburzenia odżywiania jako reakcja na silny stres.

Statystyczny obraz pieczy zastępczej

Cecha	Charakterystyka
Dominująca forma	Większość dzieci przebywa w rodzinnej pieczy zastępczej (rodziny niezawodowe, zawodowe, spokrewnione). Część trafia do instytucjonalnej pieczy: Placówek Opiekuńczo-Wychowawczych (POW), Rodzinnych Domów Dziecka oraz Domów dla Dzieci.
Wiek	W placówkach (dużych domach dziecka) przebywają głównie dzieci starsze (powyżej 10. roku życia) oraz liczne rodzeństwa.
Powroty	Niestety, stosunkowo niski odsetek dzieci wraca do rodzin biologicznych; najczęściej pozostają w pieczy aż do pełnoletności.

Ważna uwaga: Mimo tych trudności, dzieci w pieczy zastępczej wykazują się ogromną rezyliencją (odpornością psychiczną). Przy odpowiednim wsparciu i stabilnej relacji z opiekunem potrafią nadrobić zaległości i budować udane, zdrowe życie dorosłe.

IV. Metody pracy z młodzieżą

Wybór metody zależy od wieku dziecka, jego temperamentu oraz celu, jaki chcemy osiągnąć. W edukacji prowadzonej przez Fundację Ocean Marzeń odchodzimy od modelu „podawczego” (nauczyciel mówi, uczeń słucha) na rzecz **metod aktywizujących**. Żeglarstwo w naturalny sposób wymusza działania, które wspierają naukę, budują pasję i poczucie własnej wartości poprzez doświadczanie i osiągnięcie realnych celów.

Nasz fundament: Trzy filary pracy

- **CZAS:** To najważniejsze narzędzie, jakie mamy. Nie spieszymy się. Dajemy dziecku i sobie czas na to, by przejść pełen proces – czy to myślowy, czy nauki. Każde zadanie musi mieć swój cel, a do celu prowadzi droga, która wymaga czasu.
- **SPOKÓJ:** To drugie kluczowe narzędzie – zarówno spokój dziecka, jak i nasz. Przekłada się on bezpośrednio na załogę, atmosferę i chęć do pracy. Spokój i czas stale się przeplatają. Tak planujemy trasy rejsów, by programowo nie burzyć tych dwóch elementów. Oczywiście, młodzież nieraz będzie wystawiać nasz spokój na próbę. Ważne jest jednak, by zamiast nerwowego: *„Dobrze, ja to zrobię, bo czas nas goni”*, powiedzieć: *„Spokojnie, zrób to jeszcze raz, mamy czas”*. Taka ponagląca postawa niszczy wiarę w siebie u dziecka. W żeglarstwie obowiązuje zasada: *„Jeśli wiatr się wzmacza, a ty dopiero refujesz żagle, to znaczy, że jest już za późno”*. Trzeba było wypłynąć ze zrefowanymi żaglami lub zareagować odpowiednio wcześniej.
- **SAMODZIELNOŚĆ:** Wszystkie podejmowane działania mają doprowadzić dziecko do samodzielności. Oczywiście na miarę jego możliwości – 8- czy 10-latek nie musi od razu idealnie trzymać żagli. Może jednak poprawnie zawieszać odbijacze na relingach i rozumieć, kiedy odbijacz w porcie spełnia swoją rolę, a kiedy nie.

Przykład z pokładu: Mając mieszaną załogę, lepiej zaangażować kogoś, kto już pływał i umie np. robić buchtę, aby nauczył tego młodszego kolegę. Jako Skipper zapewne zrobiłbyś to lepiej i szybciej, budując w ten sposób swój autorytet. Ale czy jesteśmy tu po to, by karmić własne ego? Ważniejsze jest, by ten młody człowiek na swój sposób wytłumaczył temat koledze. Po pierwsze, budujemy w nim poczucie własnej wartości. Po drugie, młodszy załogant będzie słuchał rówieśnika uważniej – stanie się on dla niego wzorem i dowodem na to, że skoro chłopak z tego samego środowiska dał radę, to on też potrafi.

1. Metoda Projektu (Project-Based Learning)

To jedna z najskuteczniejszych metod stosowanych w Fundacji Ocean Marzeń. Dzieci nie uczą się suchej teorii, ale rozwiązują konkretne problemy i realizują realne zadania (np. planują zakupy, trasę rejsu czy samodzielnie przygotowują posiłki).

- **Na czym polega:** Dzieci pracują w grupach (wachtach), ustalają cele, szukają informacji i wspólnie wyciągają wnioski.
- **Przykład:** Załogi jachtów często składają się z osób o różnym doświadczeniu. Zamiast oddelegować dorosłych do zrobienia zakupów (co zrobiliby szybciej i sprawniej), zadanie to powierzamy konkretnej wachtce. Jej celem jest zebranie zapotrzebowania od całej załogi. Zanim powstanie lista, wachta musi ustalić plan posiłków: co i kiedy będzie jedzone, co kto lubi, jakie produkty się sprawdzą, a jakie szybko zepsują. Tak, to wymaga czasu, dlatego nie robimy tego w porcie, lecz jeszcze podczas płynięcia. Następnie wachta rusza do sklepu i samodzielnie (pod dyskretnym nadzorem wychowawcy) szuka produktów. Opiekun ogranicza swoją rolę do pomocy technicznej i uregulowania rachunku.
- **Zaleta:** Uczy samodzielności, współpracy i łączenia wiedzy z wielu różnych dziedzin jednocześnie.

2. Metoda Marii Montessori

Skupia się na fundamentalnym haśle: „*Pomóż mi zrobić to samemu*”.

- **Na czym polega:** Dziecko uczy się w odpowiednio przygotowanym otoczeniu, wybierając zadania zgodnie ze swoimi zainteresowaniami. Sternik lub oficer pełni funkcję przewodnika, a nie surowego egzekutora.
- **Przykład:** Choć Skipper poprowadzi jacht sprawniej, w pracy z młodzieżą oddajemy ster dzieciom już pierwszego dnia. Nie stawiamy od razu żagli – spokojnie płyniemy na silniku. Każdy ma możliwość posterowania i wyczucia, jak działa rumpel, jak reaguje łódź przy skręcie w lewo lub w prawo oraz jak trzymać kurs. Robimy to powoli, bez pośpiechu.
- **Zaleta:** Buduje ogromne poczucie sprawstwa i pewność siebie – kluczowe dla młodzieży wchodzącej w dorosłość. Sam fakt samodzielnego prowadzenia ośmiometrowego jachtu, ważącego więcej niż samochód osobowy, jest dla nich potężnym bodźcem.

3. Nauczanie przez Doświadczenie (Cykl Kolba)

To klasyczna metoda „pracy na żywym organizmie”, idealna do zastosowania w żeglarskim.

- **Etapy:**
 - **Działanie** (konkretne doświadczenie).
 - **Refleksja** (analiza tego, co się stało).
 - **Teoria** (wyciągnięcie wniosków, uogólnienie).
 - **Zastosowanie** (sprawdzenie nowej wiedzy w praktyce).
- **Przykład:**
 - *Działanie:* Po zacumowaniu załoga chce jak najszybciej zejść na ląd. Na pokładzie zostają niesklarowane liny, porzucane ubrania, a jacht pozostaje otwarty.
 - *Refleksja:* Zamiast krzyczeć na załogę, pozwól im zostawić ten nieład i zaprosz ich na keję, by wspólnie pooglądać inne jachty. Niech każdy wypowie się na temat porządku na cudzych pokładach i wskaże, co mu się podoba, a co nie.
 - *Teoria:* Po powrocie na własną jednostkę usiądźcie i porozmawiajcie o tym, co można poprawić u siebie, jak porządek wpływa na bezpieczeństwo oraz jak ułatwia życie na jachcie.
 - *Zastosowanie:* Każdy załogant poprawia tę rzecz, na którą sam wcześniej zwrócił uwagę. Kiedy wszyscy skończą, mogą ponownie wyjść na keję i z dumą porównać swój jacht z innymi.

4. Metoda Pytań Sokratejskich (Maieutyka)

Zamiast podawać gotowe rozwiązania na tacy, zadajemy pytania, które naprowadzają młodego człowieka na właściwy trop.

- **Przykład:** Zamiast autorytatywnego stwierdzenia: „Żagiel jest źle ustawiony”, pytasz: „Jak myślisz, dlaczego łódź teraz zwalnia i zaczyna mocniej się przechylać?”.
- **Zaleta:** Rozwija krytyczne myślenie, uczy samodzielnej analizy sytuacji oraz przyczynowo-skutkowego wyciągania wniosków.

5. Gamifikacja (Grywalizacja)

Polega na włączeniu elementów znanych z gier (punkty, poziomy, odznaki, wyzwania) do procesu edukacyjnego.

- **Na czym polega:** Nauka zamienia się w morską przygodę. Zdobywanie konkretnej umiejętności (np. opanowanie węzłów) staje się przepustką do kolejnego „poziomu wtajemniczenia” na jachcie.
- **Przykład:** Każdego wieczoru organizujemy krótki, bezstresowy test. W nagrodę każdy, kto go zaliczy, otrzymuje cienki kordzik (linkę) w określonym kolorze, z którego plecie bransoletkę. Jeśli komuś podwinie się noga, może poprawić zadanie następnego dnia.
 - *Dzień I (linka zielona):* Test z trzech podstawowych węzłów: knagowego (cumowanie), ósemki (zabezpieczenie szotów) oraz wyblinki lub baranich rogów (odbijacze).
 - *Dzień II (linka żółta):* Test z budowy jachtu (knagi, szoty, cumy, maszt itp.).
 - *Dzień III (linka niebieska):* Test z wiązania węzła ratowniczego (szotyłowego).
- **Zaleta:** Silnie motywuje i pozwala utrwalić podstawową wiedzę małymi krokami. Co ważne, młodzież zaczyna sobie pomagać – osoby, które zdały wcześniej, w ciągu dnia chętnie uczą rówieśników. Dodatkowo załoganci dokupują do linek małe szkle, tworząc unikalną pamiątkową biżuterię.

6. Metoda Peer Learning (Uczenie się od rówieśników)

To jedno z najpotężniejszych narzędzi w pracy z nastolatkami. Wiedza przekazywana przez rówieśnika jest dla nich łatwiej przyswajalna i bardziej wiarygodna niż upomnienia dorosłego. Podczas rejsu czasu jest pod dostatkiem – warto to wykorzystać.

- **W praktyce:** Starszy stażem lub bardziej doświadczony podopieczny (np. starszy wachty) uczy nowicjusza klarowania lin, węzła knagowego czy bezpiecznego wieszania odbijaczy.
- **Zaleta:** Buduje autorytet i odpowiedzialność u uczącego, a u uczącego się znacząco redukuje stres przed popełnieniem błędu. Pozwala to na jednoczesne tworzenie małych grup szkoleniowych na pokładzie, co integruje załogę i mocno rozbudza żeglarską pasję.

7. Edukacja Przygodowa (Adventure Education)

Metoda stworzona z myślą o pracy z młodzieżą wykazującą trudności wychowawcze lub potrzebującą wsparcia w budowaniu pewności siebie. Wykorzystuje kontrolowane wyzwania fizyczne i emocjonalne w bezpiecznym środowisku.

- **W praktyce:** Zamiast standardowego gotowania pod pokładem, przygotujcie wspólnie posiłek (np. proste i pożywne leczo) w kociołku na trójnogu nad ogniskiem. Zadanie wymaga ścisłego podziału ról: zbieracze drewna, osoby przygotowujące palenisko, odpowiedzialni za naczynia i składniki, kucharze krojący warzywa, strażnicy ognia, a na koniec zespół porządkowy, który bezpiecznie wygasi ognisko.
- **Zaleta:** Posiłek nie jest podany – jest wspólnie wypracowany. Gotowanie w terenie uczy przewidywania, logistyki oraz zarządzania ograniczonymi zasobami (woda, drewno, czas). Uczestnicy testują różne role społeczne. W świetle natychmiastowej gratyfikacji, ognisko uczy „odroczonej nagrody”, doskonale ćwicząc opanowanie impulsywności, koncentrację oraz poczucie sprawstwa.

Porównanie metod pod kątem efektów

Metoda	Główna korzyść	Zastosowanie w Fundacji
Projektowa	Odpowiedzialność i planowanie	Przygotowanie jachtu do sezonu, zaopatrzenie
Doświadczalna	Praktyczna, trwała wiedza	Nawigacja, manewry portowe, bezpieczeństwo
Montessori	Samodzielność i decyzyjność	Porządek pod pokładem, codzienne dbanie o sprzęt
Gamifikacja	Wysokie zaangażowanie i motywacja	Konkursy z wiedzy żeglarskiej, etykieta jachtowa

Wskazówka: W pracy z młodzieżą z pieczy zastępczej najskuteczniejszy okazuje się mix metody projektowej z cyklem Kolba. Wspólne stawianie czoła wyzwaniom i żywiołom na wodzie to podręcznikowy przykład nauki przez doświadczenie, która najszybciej i najtrwalszej buduje kluczowe kompetencje społeczne oraz życiowe.